

FEBRUÁR 1948 A NAŠA SÚČASNOSŤ

JÁN BODNÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Štyridsať rokov nás delí od udalostí, ktoré právom označujeme za medzník v histórii českého a slovenského národa, od februárového víťazstva československého pracujúceho ľudu. Týmito udalosťami sa zavŕšil proces prerastania národnej a demokratickej revolúcie do revolúcie socialistickej; buržoázia bola zbavená politickej moci; upevnila sa moc robotníckej triedy v čele s jej avantgardou — Komunistickou stranou Československa. Februárové víťazstvo pracujúceho ľudu umožnilo našim národom definitívne nastúpiť na cestu výstavby socializmu, na cestu priateľstva a spojenectva so Sovietskym zväzom a začleniť sa do spoločenstva socialistických krajín — historicky nového spoločenstva národov a štátov.

Od februára 1948 nás delí štyridsať rokov zložitej, náročnej, činnorodej práce, sprevádzanej úspechmi, ale i ťažkosťami a nezdarmi pri plnení základných cieľov výstavby socializmu; pri sociálnej, ekonomickej a duchovnej prestavbe života našej spoločnosti smerujúcej k radikálnemu zvyšovaniu materiálnej a duchovnej úrovne všetkých vrstiev spoločnosti, k zabezpečovaniu sociálnej spravodlivosti, životných istôt, práv a slobôd, k všestrannému rozvoju každého jednotlivca.

Priebeh udalostí, ktoré vtlačili konkrétnu podobu plneniu vytýčených úloh, je nezvratiteľný, ako je nezvratiteľné všetko, čo sa odohralo v minulosti. A predsa práve dnes, viac ako kedykoľvek predtým, pociťujeme priamo bytostnú potrebu vrátiť sa k februárovým udalostiam, k tomuto historickému medzníku, a preskúmať, premyslieť, prehodnotiť všetko, čo mu predchádzalo a čo po ňom nasledovalo.

Prečo to tak je? Začíname novú etapu socialistickej výstavby, hľadáme cesty a spôsoby ako využiť vnútorný potenciál socializmu, plne rozvinúť jeho možnosti, jeho humánnu podstatu. Stratégia urýchlenia, vytýčená XVII. zjazdom KSČ predpokladá komplexnú prestavbu všetkých sfér života spoločnosti. Demokratizácia a informovanosť, to je platforma, ktorá „teoreticky aj prakticky úplne obnovuje leninskú koncepciu

ciu socialistickej výstavby (M. Gorbačov). Prestavbou rozumieme aj my to, čo s. Gorbačov definoval vo svojej knihe ako „hlbokú obrodu všetkých stránok života krajiny, vytvorenie najmodernejších foriem spoločenskej organizácie socializmu, najlepšie rozvinutie humanistického charakteru nášho zriadenia vo všetkých jeho rozhodujúcich aspektoch — ekonomickom, sociálno-politickom a mravnom“.

A práve naliehavá potreba uskutočniť tieto predsavzatia, dať „nový dych“ socialistickej revolúcii, obnoviť a rozvinúť leninskú koncepciu výstavby socializmu, to znamená posunúť socializmus na kvalitatívne nový, vyšší stupeň. A práve to oživuje pre nás podstatné aspekty februárových udalostí spred štyridsiatych rokov. Február 1948 totiž nebol výsledkom „náhodných okolností“, ako to tvrdia niektorí západní historici a politológovia, ani ho nevyvolali vonkajšie sily (či „zásah Moskvy“), ako to tvrdia naši neprajníci. Bol výsledkom zákonitého prechodu od národnej a demokratickej revolúcie do socialistickej revolúcie, bol dielom revolučných mäs, revolučnej robotníckej triedy, vedomej si svojho historického poslania, revolučnej strany, ktorá vedela mobilizovať nielen svojich členov, ale aj široké vrstvy pracujúcich k politickej aktivite a vedela dať jasný a príťažlivý program socialistickej výstavby celej spoločnosti. Revolučné udalosti pred Februárom a vo Februári rodila spontánnosť, vnútorné presvedčenie, atmosféra tvorivej aktivity, demokratický spôsob získavania a presvedčovania, osobný príklad funkcionárov i členov strany, jednota slov a činov a priamo nákazlivá viera v budúcnosť socializmu.

K týmto stimulom revolučných činov, ktoré viedli k februárovým udalostiam r. 1948 sa nám treba vracáť aj ako k fundamentálnym predpokladom toho, „aby ľudia naše zámery vzali za svoje, aby myšlienky prestavby a demokratizácie našli vyjadrenie v konkrétnych činoch na každom pracovisku, v celom živote našej spoločnosti“ [z vystúpenia generálneho tajomníka KSČ M. Jakeša na 7. zasadnutí ÚV KSČ dňa 17. decembra 1987].

*

Február 1948 je významným medzníkom aj v rozvoji marxistického filozofického myslenia u nás. Úplne otvoril cestu pretvárajúcej sile marxizmu-leninizmu ako ucelenému revolučnému názoru, ako ideovému základu revolučných premien na všetkých úsekoch socialistickej prestavby. Ani tu nešlo o „import“, ale o zákonité zavŕšenie dlhoročného úsilia priekopníkov a propagátorov tohto učenia u nás, vybojované v ťažkých a zložitých zápasoch s nemarxistickými smermi a koncepciami. Pravda, toto „zavŕšenie“ treba chápať ako určitú historickú dimenziu v rozvoji, propagácii a uplatňovaní marxizmu-leninizmu v našich podmienkach. V skutočnosti znamená začiatok novej etapy, pre ktorú je charakteristická nielen masová propagácia, oboznamovanie sa

so základnými princípmi a poučkami tohto učenia ako nevyhnutného predpokladu formovania vedeckého materialistického svetonázoru v najširších vrstvách obyvateľstva a zároveň ako vytváranie podmienok pre profesionálny rozvoj marxisticko-leninskej filozofie, ako nevyhnutný predpoklad pre jej ďalšie tvorivé rozvíjanie.

Pre živých pamätníkov februárových udalostí, svedkov, či priamych aktérov ideového kvasu v rokoch 1944—1948, resp. 1950 je nezabudnuteľná atmosféra, v ktorej sa vybojovávali víťazstvá marxisticko-leninskej filozofie v priamom boji s jej kritikmi a odporcami, v ktorej sa u nás začínal formovať a aktívne presadzovať marxistický filozofický front. V tomto smere zohrávala významnú úlohu skutočnosť, že teoreticko-filozofická aktivita bola iniciovaná prevažne na pôde strany, a to v bezprostrednom spojení s úlohami, ktoré nastoľoval boj za presadzovanie národnej a demokratickej revolúcie do života, ako aj cieľavedomá príprava jej vyústenia do socialistickej revolúcie. Do tohto úsilia sa postupne zapájala rastúci počet príslušníkov komunistickej a pokrokovej inteligencie a aktívne sa zúčastňoval na prebiehajúcom ideovom zápase, pričom si súbežne musel osvojovať filozofický systém marxizmu-leninizmu a učiť sa tvorivo aplikovať jeho metódu na dobové problémy. Dokladom toho je prehlásenie predstaviteľov formujúceho sa marxistického filozofického frontu v redakčnom úvodníku *Naše nové úlohy* zborníka *Philosophica Slovaca* (II—II, 1947—8): „Uvedomujeme si, že budovanie socializmu vyžaduje nielen významnú premenu hospodárskej a spoločenskej základne nášho národa, ale aj prestavbu slovenskej kultúry a teda aj filozofie... je nevyhnutne potrebné, aby si naši filozofickí pracovníci čím skôr dôkladne osvojili svetonáhľad robotníckej triedy, marxizmus-leninizmus, ktorý je jediný vedecký a pokrovový a spod zorného uhla tohto svetonáhľadu riešili všetky otázky kultúry, vedy a filozofie.“

Neraz sa ešte aj dnes možno stretnúť s názorom, že februárové udalosti znamenali mocenskú likvidáciu nemarxistických prúdov v našej filozofii. Skutočnosť je však iná; časť týchto prúdov sa sama skompromitovala spojenectvom s ľudáckou a fašistickou ideológiou, časť zasa strácala zázemie tým, že sa v národnooslobodzovacom boji kompromitovala ideológia čechoslovakizmu, či benešovskou koncepciou „obnovennej demokracie“. A nakoniec v časti prúdov dochádza k samovoľnému rozkladu tým, že značná časť ich predstaviteľov a stúpencov sa postupne zapájala do revolučného diania u nás, „infikovaná“ progresívnymi myšlienkovými pohybmi, iniciovanými stúpenkami marxizmu. V pozadí celého tohto procesu prebiehali ostré myšlienkové spory, ideové konfrontácie, ktoré sú svedectvom rastúcej prevahy, rastúceho vplyvu marxizmu-leninizmu, ale aj prehlbovania poznatkov na základe štúdia diel klasikov, tvorivého rozvíjania ich odkazu pri riešení konkrétnych dobových úloh.

Pre filozofický život, ideové konfrontácie v tomto období (1944—

1948) sú charakteristické črty, ktoré dodnes nestratili na význame; naopak, zdá sa, že by mohli zohrať významnú úlohu pri zapájaní nášho filozofického frontu do súčasnej prestavby života našej spoločnosti, pri „prestavbe“ samotnej filozofie. O ktoré črty predovšetkým ide? V prvom rade o črtu priamej *angažovanosti* filozofického frontu pri riešení teoretických i praktických úloh, vytýčených stranou v začiatočných fázach socialistickej revolúcie, o črtu *nekompromisného*, pritom *diferencovaného* prístupu v kritickom hodnotení, v konfrontáciách s nemarxistickými myšlienkovými prúdmi a ich predstaviteľmi. Čierno-biela schéma bola v tom čase takmer neznámou formou filozofickej ideovo-politickej aktivity. Jej neodmysliteľným prejavom boli otvorené, živé diskusie, spory, v ktorých rozhodujúce slovo mali presvedčivé *argumenty*, úroveň poznania, umenie presvedčať a získavať, schopnosť dialekticky myslieť. Slovíčkarenie, scholastika, omieľanie fráz, boli vopred odsúdené na neúspech. Veľký význam pre formovanie a akčnú silu samotného filozofického frontu malo hľadanie a presadzovanie *alternatívnych* prístupov v rozvíjaní filozofického myslenia. Proste, dogmatizmus, skostnatenosť, autoritárstvo sa rýchlo odhalili ako neúčinné prejavy, ako dezintegrojúci prvok utvárania akčnej jednoty. Historici filozofie, pripravujúci druhý zväzok dejín filozofického myslenia na Slovensku majú k dispozícii dostatočné množstvo materiálu, aby preukázali tieto skutočnosti.

Takto Február 1948 otvoril u nás úplne všetky cesty rozvoja marxisticko-leninskej filozofie — jej štúdiá, propagácie, inštitucionálneho zabezpečenia profesionálnej prípravy kádrov, a predovšetkým jej tvorivého rozvíjania. Pred nami dnes stojí úloha všestranne a komplexne zhodnotiť všetko, čo sa v tejto oblasti dosiahlo za uplynulých štyridsať rokov. Inak nie je možný kvalitatívny posun v jej ďalšom rozvíjaní v súlade s potrebou prestavby, ako aj s potrebami jej vlastnej inovácie.

Bolo by nesprávne podceňovať, či bagatelizovať dosiahnuté výsledky. Marxistický filozofický front sa široko rozvetvil; narástol počet profesionálnych filozofov — vedecko-výskumných pracovníkov, učiteľov, propagandistov. Vznikli desiatky významných prác, ktoré dôstojne reprezentujú našu filozofickú tvorbu. Obzvlášť veľa sa urobilo pre vydávanie diel klasikov marxizmu-leninizmu, ako aj významných prác zo svetovej filozofickej tvorby z minulosti i súčasnosti. A predsa dnes konštatujeme, že sa zďaleka nepodarilo využiť všetky možnosti, že tvorivé úsilie muselo neraz platiť daň dogmatizmu a oportunizmu, týmto dvom rakovinovým nádorom, ničiacim zdravé, nevyčerpatelné potencie našej filozofie, revolučnej marxistickej teórie vôbec. A tak, ako sa konštatovalo aj v hlavnom referáte na Valnom zhromaždení Slovenskej filozofickej spoločnosti, konanej na jeseň minulého roka „... popri pozitívnych trendoch vývoja našej filozofie sa v nej udomácnilo aj mnoho negatívnych činiteľov, ktoré brzдили jej vývoj a zabráňovali tomu, aby sa mohol prejaviť jej akumulujúci sa potenciál“ (V. Černík).

Na Valnom zhromaždení Slovenskej filozofickej spoločnosti sme sa

spontánne prihlásili k programu obrody marxisticko-leninskej filozofie, zodpovedajúcej potrebám revolučnej prestavby a demokratizácie našej spoločnosti. Takáto prestavba začala u nás vo februári 1948. Je našou povinnosťou obnoviť, rozvinúť a obohatiť ideové zdroje, ktoré formovali februárové udalosti pred štyridsiatimi rokmi. Je to nevyhnutné pre aktivizáciu filozofického bádania, pre prehĺbenie pretvárajúcej funkcie filozofie v duchovnom živote našej spoločnosti, v myslení a konaní ľudí.